

7.

1936 - 1939: la Guerra Civil a Sentmenat

Jaume Verdaguer i Famades

Grup d'Amics del Museu-Arxiu de Sentmenat

En la dècada dels anys 1930, Sentmenat era un poble que encara no arribava als 2000 habitants; la seva economia depenia bàsicament de l'agricultura, principalment del cultiu de la vinya, l'elaboració del vi, i de la indústria tèxtil cotonera.

Amb tot, es podia dir que Sentmenat era un poble relativament ric, on qui volia treballar trobava feina i l'emigració econòmica era inexistent. La riquesa però, encara com en el segle XIX, es concentrava en les masies, els propietaris de les quals, els grans contribuents, tenien una forta influència sobre la resta de la població.

En el poble hi havia tres entitats recreatives, cadascuna amb la seva sala cafè i sala de ball, que agombolaven la major part de la vida social dels sentmenatencs.

La més antiga d'aquestes entitats era la cerveseria Valentí, reconvertida des dels inicis del segle xx en el “Centro Republicano Espanyol”. Allà, en aquell local situat en l'anomenat aleshores, carrer Major, s'hi reunien tots els sentmenatencs amb idees d'esquerres, que segons manifesta en un document mossèn Josep Clotet, el capellà de la parròquia l'any 1925, també eren els més descreguts i irreverents del poble.

Hi havia també el “Cafè Colon”, construït a finals del segle XIX i convertit després en el “Casal Nacionalista”. Estava també situat en el carrer de Caldes i era el punt de trobada de la gent més benestant i amb idees conservadores.

Finalment hi havia també la Societat Coral; havia estat fundada l'any 1895 en la cerveseria Valentí amb el nom de “Societat Coral Obrera La Glòria Sentmenatenca”, seguint el moviment coral d'Anselm Clavé d'aquella època. A partir de l'any 1908, aquesta entitat ja va disposar d'un ampli local propi, però malgrat que en els seus estatuts fundacionals hi constava que aquesta entitat era apolítica, en els anys 1930 les idees llibertàries hi predominaren cada vegada més.

En aquella època, el nostre poble estava encara molt endarrerit i patia de greus i importants mancances, com per

exemple: l'escola pública era del tot insuficient i no podia encabir tots els alumnes. També, la total inexistència de clavegueram feia impossible l'evacuació de les aigües brutes i indefectiblement cada any hi havia casos de tifus entre la població; i la mina d'aigua del Tigó, que proveïa d'aigua potable al poble, no donava l'abast a la demanda d'aigua i encara menys en els mesos d'estiu.

Segons explica en un minuciós estudi sobre el marquesat de Sentmenat, realitzat per l'historiador Borja de Riquer, el Sr. Joaquín de Sentmenat, que aleshores era el marquès de Sentmenat, pertanyia a la més rànica noblesa catalana. Està documentat que uns seus remots avantpassats ja eren castlans del Castell de Sentmenat l'any 1056, quan el Castell pertanyia encara a la família dels Moncada. A partir de l'any 1380, foren Senyors del Castell i Terme de Sentmenat i l'any 1691, el rei d'Espanya Carles II va enaltir a aquesta família a la dignitat de marquesos. Més endavant, per Reial Decret del 4 de novembre de 1880, varen poder ostentar també el títol de "Grande de Espanya".

Les eleccions municipals del dia 12 d'abril de 1931 van ser interpretades per gairebé la totalitat d'organitzacions polítiques, com un plebiscit sobre la monarquia; aquell dia, com a la majoria de ciutats i pobles d'Espanya, a Sentmenat també varen guanyar els republicans. L'endemà, el rei Alfonso XIII abandonava Espanya i el dia 14 fou proclamada la República.

El senyor Joaquin de Sentmenat, marquès de Sentmenat, era aleshores el més gran terratinent del nostre terme municipal i malgrat que aquesta família ja feia segles que vivia a Barcelona, en aquella època, el marquès encara tenia una gran influència sobre el nostre poble. Aquest senyor es va enfadar molt per aquest resultat electoral a Sentmenat també favorable als republicans, i més si tenim en compte que el dia 11 de gener de l'any 1925, i a instàncies seves, l'ajuntament monàrquic d'aleshores va nomenar a SS. MM. els reis d'Espanya Alfons XIII i Victòria Eugènia, Alcalde i Alcaldessa Honoraris de Sentmenat.

El nou Ajuntament republicà de Sentmenat, amb Antoni Cruells Casart com a alcalde, es va constituir el mateix dia en què es va proclamar la República a tota Espanya: el dia 14 d'abril de 1931. El Sr. Marquès va titllar al nou Ajuntament de traïdors al rei d'Espanya i es va retractar dels acords i compromisos per ell adquirits amb l'anterior consistori al qual, verbalment, havia donat permís per obrir en terres de la seva propietat, dos pous per reforçar el subministrament d'aigua potable a la població; a més, va demanar vint-i-cinc mil pessetes d'indemnització al nou Ajuntament per aquests dos pous que ja s'havien obert.

Si busqueu el nom de Joaquin de Sentmenat per Internet, us sortirà que si en aquella època ell es va posar contra l'Ajuntament, era perquè li volien canalitzar unes aigües que eren de la seva propietat, cosa que és certa, però també és cert que inicialment ell havia donat el seu consentiment

per fer-ho segons consta en les actes dels plens del nostre ajuntament d'aquella època.

El dia 10 d'agost de 1932 es va produir per part de l'exèrcit espanyol, un intent de cop d'estat contra la República –conegut popularment com “la Sanjurjada”– perquè fou liderat des de Sevilla pel general Sanjurjo, que va fracassar en el seu intent. Al Sr. Marquès de Sentmenat, que hi estava implicat com a colpista, li varen ser expropiades totes les seves propietats i ell va ser detingut, deportat i empresonat a Villa Cisneros, aleshores Sàhara espanyol, fins a l'amnistia del govern del sr. Alejandro Lerroux el febrer del 1934.

El nou ajuntament republicà va anar per feina i el dia 27 d'octubre de 1933, es va celebrar la subhasta pública per a la construcció de la claveguera general de Sentmenat, que va ser construïda entre finals del 1933 i bona part del 1934; després aconseguiren augmentar el cabal d'aigua potable de la mina del Tigó, afegint-hi l'aigua dels dos pous ja oberts en terres del Marquès. També aquest ajuntament va portar a terme negociacions per a la compra de l'aleshores anomenat “camp de la Colamina”, que quedava dins del poble, per construir en aquells terrenys les noves escoles que tenia projectades fer. Finalment, el dia 23 d'agost de 1934 es va arribar a un acord entre les dues parts: es pagarien un total de 20.000 pessetes en quatre terminis i l'últim termini no sobrepassaria l'any 1937. Quan ja s'havia aconseguit la subvenció de l'estat per iniciar i poder pagar les

obres, la guerra civil va impedir la construcció de les noves escoles, els plànols de les quals encara es guarden en el nostre arxiu municipal.

Tot aquest seguit d'actuacions i esforços dels republicans sentmenatencs per treure el poble del retard en què per aquells anys es trobava, els va proporcionar un merescut prestigi que es va concretar en una nova victòria en les eleccions municipals del dia 1 de febrer de 1934. En aquesta data i al nostre poble, va tornar a guanyar les eleccions la llista del Partit Republicà Radical, aquesta vegada encapçalada per Joan Deu Oller.

Segons el testimoni de persones que el varen conèixer directament i que per raó de la meua edat vaig poder parlar amb ells, en Joan Deu Oller era sense cap dubte, la persona més ben considerada i de més prestigi de què disposaven els republicans de Sentmenat en aquella època.

Com va passar en molts d'altres ajuntaments, arran dels fets del 6 d'octubre de 1934, l'Ajuntament de Sentmenat va ser cessat per l'autoritat militar i nomenat un alcalde gestor. Al llarg de setze mesos es succeïren tres alcaldes gestors al capdavant del nostre Ajuntament fins a les eleccions del 16 de febrer de l'any 1936, en què fou restituint pràcticament el mateix consistori que havia sortit elegit en les eleccions del dia 1 de febrer de 1934, amb Joan Deu Oller com a alcalde.

Els dies 17 i 18 de juliol de 1936, les guarnicions militars de les ciutats de Ceuta i Melilla al nord d'Àfrica i també les de les Illes Canàries, es varen aixecar contra el legítimament constituït govern de la República. Durant tot el dia 19, els enfrontaments armats pels carrers de Barcelona van ésser constants fins que els militars de les casernes d'aquesta ciutat també revoltats, foren morts o es rendiren.

La brama de què en el transcurs d'aquests combats, des de les esglésies es disparava contra els defensors de la República, es va estendre ràpidament i això va incitar, encara més, a l'odi contra la religió i el seu entorn. L'anticlericalisme d'alguns sectors populars de Catalunya es va manifestar amb l'incendi d'esglésies i l'assassinat de capellans. La notícia de què a Barcelona estaven cremant les esglésies va arribar a Sentmenat en una reunió celebrada el dia 23 de juliol en el local de la Unió de Rabassaires, que aleshores hi havia en la casa que li correspon avui el núm. 41 del carrer de Caldes del nostre poble. Segons expliquen, aquell mateix dia, fent alçaprem amb la rella d'una arada varen obrir la porta de l'església i van procedir a cremar totes les cadires, altars i imatges fora i dintre mateix del seu recinte. L'endemà, el dia 24, també volien calar foc a la capella de Sta. Caterina, al carrer de Climent Humet, però el veí de la capella, Salvador Pujol Sabé, que aleshores era regidor de l'ajuntament, ho va impedir; buidaren la capella de tot el que fos combustible i ho anaren a cremar al capdamunt del carrer, ja en terres del Castell. El mateix varen fer amb la capella de St. Jaume del Castell i amb la capella del col·legi de les monges franciscanes del carrer Joaquín Costa.

En dies posteriors, passaren casa per casa per recollir imatges, quadres i llibres religiosos com també crucifixos i rosaris. La gent del poble amagaren molt, però per no ser mal vistos pels que aleshores manaven, també es despregueren i donaren força objectes religiosos que, en conjunt, ompliren una carretada. Ho anaren a cremar tot en una gran foguera que varen encendre en l'aleshores camp de la Colamina, just en el lloc on és avui la casa marcada amb el núm. 10 del carrer Nou; n'estic tan segur perquè, quan jo era un infant, amb els companys de jocs hi anàvem i remonent les cendres hi recollíem denes, medalles i creuetes de rosaris que no es varen fondre amb el foc.

Mossèn Enric Torremonell Rabella, aleshores capellà de la parròquia de Sentmenat, davant d'aquests fets i de les tràgiques notícies de l'assassinat de capellans, que per aquells dies posteriors a la insurrecció militar corrien arreu, tement per la seva vida, s'havia refugiat en una casa particular – cal Pigem – del carrer de St. Josep, on el varen acollir. Pocs dies després va ser delatat per algú i el dia 29 d'aquell mateix mes de juliol va ser detingut i carregat de males maneres a una camioneta. Aquells anarquistes vinguts de fora del poble se l'emportaren i abans d'arribar a Sabadell el dispararen i el deixaren malferit i abandonat a la cuneta. Després de dos dies d'agonia va morir.

Dos sentmenatencs de dretes, en Vicenç Vilardell Cerdà i Josep Burnau Formatger, que s'havien anat a amagar a Barcelona, a casa del germà del primer, varen ser delatats per

gent de Sentmenat i detinguts i assassinats pels anarquistes de Barcelona. També, per aquells turbulents dies, va morir assassinat el capellà de la Torre de Marimon, a Caldes de Montbui. Posteriorment es va saber que els que el varen matar eren dos coneguts anarquistes de Sentmenat.

Tots aquests fets violents realitzats per gent incontrolada, foren enèrgicament censurats en públic per l'alcalde Joan Deu; i si no se'n produïren més, va ser gràcies a ell que s'hi va oposar amb totes les seves energies i autoritat. Aquesta actitud seva, pacífica i prudent però enèrgica a la vegada, li va valdre l'animadversió dels més arraixats membres de la CNT i de la FAI de la població.

Per salvar la seva vida, el capellà de l'hospital de Caldes de Montbui, mossèn Joan Cabús i Puig, va fugir camps a través vers el costat de ponent de la vila de Caldes. Va anar a raure al mas d'en Cisa, on els seus masovers, la família Vilaró-Padrós, el varen acollir al llarg d'unes tres setmanes; durant aquests dies, també passava llargues estones i dormia algunes nits a la barraca de la vinya de cal Llop, que és allà prop. Malgrat que el Joan de cal Llop, el Joan Turell Santpere, era de la CNT i ho sabia, no el va delatar, sinó que també el va protegir. Aquest capellà va poder passar posteriorment a amagar-se a un altre lloc, salvant la seva vida.

Una altra tràgica notícia va sorprendre també a la població de Sentmenat: Martí Anglés i Oliveras, en religió pare

Victorio, germà de La Salle, era fill de Sentmenat. Ja feia anys que es dedicava a l'ensenyament i formació dels joves en el poble de Manlleu, on era molt estimat; allà l'anomenaven “el pare dels pobres” pel seu accentuat sentit de la caritat. Va ser assassinat el dia 2 d'agost del 1936 en el lloc anomenat “la font del Corb”, en la carretera de Vic a Olot, víctima de les patrulles anarquistes osonenques.

Encara recordo que acabada la guerra, un dia vingueren a Sentmenat un nombrós contingent d'exalumnes seus i en el seu record, posaren una placa de marbre a la casa on va néixer; encara hi és i es pot llegir en la façana d'aquella casa que dóna a la plaça de Dalt. Va ser beatificat a Roma el dia 28 d'octubre del 2007 juntament amb 498 religiosos i religioses més.

En aquella època i des del 1929, era secretari de l'Ajuntament del nostre poble el Sr. Amadeu Miquel Martorell, que el dia 18 de juliol de 1936 va fugir de Sentmenat i va passar a França per, posteriorment, pel mes d'octubre del 1937, tornar a entrar a l'Espanya controlada pels nacionals i unir-se al moviment rebel del general Franco.

Cap a la vesprada del dia 23 de setembre de 1936, es va conèixer un altre luctuós succés, que en la reunió extraordinària de l'Ajuntament del dia 24 consta escrit així: “...sota la presidència del primer tinent d'alcalde en Salvador Pujol i Sabé, es reuneixen en Sessió Extraordinària a l'objecte d'adoptar acords relacionats amb la sensible des-

gràcia ocorreguda a Sabadell en la persona del digne batlle Joan Deu i Oller, el qual, segons confirmació oficial, ha estat atropellat i mort per un tren...”. Molt posteriorment es va saber, que gent de la seva confiança havien enganyat al batlle Joan Deu convocant-lo a una falsa reunió a Sabadell, a la qual va acudir, i que quan els seus assassins el tiraren al pas del tren, ja l’havien mort d’un fort cop al cap.

El dia 19 d’octubre següent es va procedir a la constitució d’un nou ajuntament que va resultar ser presidit, com a alcalde, per en Jaume Giralt Monistrol, conegut popularment com “el gravat Pantano”, afiliat a la CNT i fill de cal Pantano, casa situada justament davant mateix del Centre Republicà del carrer de Caldes. Aquest nou consistori va participar en l’organització de la Col·lectivitat Agrària i de les patrulles de control. També per aquests dies, sortiren de Sentmenat un grup de voluntaris que s’afegiren a una columna de combatents que va marxar vers la ciutat de Saragossa disposats a alliberar-la del domini dels feixistes.

Aquell mateix mes d’octubre també es va iniciar la col·lectivització agrària i va ser confiscat tot el mas de can Fruitós, els propietaris del qual havien fugit. En la masia de can Fruitós es va instal·lar el centre de la Col·lectivitat Agrària de Sentmenat. També foren confiscades algunes terres del Marquès i la major part del gran hort de can Capella. La residència dels propietaris de can Fruitós, una espaiosa casa amb un gran jardí al darrere, situada en el passeig d’Anselm Clavé, també fou confiscada i utilitzada

com escola d'infants. De la mateixa manera, el desallotjat i confiscat col·legi de les monges, fou utilitzat com “Escola Ferrer i Guàrdia”.

Pel que fa a la indústria tèxtil, les quatre fàbriques de teixits més grans que aleshores hi havia al poble, varen adoptar alguna de les modalitats de socialització del Decret de Col·lectivitzacions del Consell d'Economia Nacional de la Generalitat, aprovat el dia 24 d'octubre de 1936.

En la reunió de l'Ajuntament del dia 10 de desembre de 1936, es va llegir una comunicació del Centre Republicà de Sentmenat demanant que fos donat el nom de l'alcalde Joan Deu Oller al carrer que duia el nom de carrer de Montserrat; aquesta petició no va prosperar.

Davant la progressiva escassetat d'aliments, a finals d'aquell mateix mes de desembre, l'Ajuntament va establir la Carta Familiar de Consum, per fer més justa la distribució de queviures.

Mentrestant, la guerra seguia el seu curs i pel mes de març de 1937 foren mobilitzades les lleves de l'any 1931 a l'any 1936. Això va significar que, per aquells dies, del nostre poble marxaren 61 homes joves per incorporar-se a l'Exèrcit de la República i a la lluita en els fronts de combat; alguns d'ells no tornarien mai més.

A causa de la dificultat que hi havia entre la població en el canvi de moneda fraccionària, pel mes d'abril de 1937 l'Ajuntament del nostre poble va acordar fer imprimir vals de valor una pesseta i de cinquanta cèntims, per un valor total de 6.200 pessetes. Pel mes d'agost d'aquest mateix any, novament es va fer imprimir paper moneda amb valors d'una pesseta, 25 cèntims i 10 cèntims. En aquesta edició del mes d'agost, el dibuix d'un pagès brandant una eina treballant la terra que hi ha en els vals d'una pesseta i de 25 cèntims, el va fer el Sr. Teodoro Molina Gomis, nascut a Carcaixent i que aleshores exercia de mestre – per cert, molt estimat – a l'escola pública de Sentmenat a la que jo hi vaig anar i vaig ser alumne seu.

Cap a finals de l'any 1937 i davant del curs que anava prenent la guerra, foren mobilitzades set lles més: un centenar d'homes del nostre poble, la majoria d'ells casats i pares de família, es veieren afectats per aquesta nova crida a agafar les armes.

De resultes d'una crisi oberta entre els diferents partits que integraven l'Ajuntament d'aquells dies, pel mes de novembre de 1937 va ocupar el càrrec d'alcalde en Joan Anglès Puigdemunt, persona popular i coneguda perquè també era el pianista quan feien ball al Centre Republicà.

Malgrat la gran tragèdia de la guerra i els greus problemes col·laterals que provocava, aquell Ajuntament va aconseguir fer arribar, per primera vegada, el corrent elèctric a la

petita barriada de la Serra Barona, situada al costat de l'antic camí ral a Barcelona i separada uns quatre-cents metres del poble. Al nucli urbà de Sentmenat ja hi havia corrent elèctric des de l'any 1905.

Pel mes d'abril de l'any 1938 foren mobilitzades les lles dels anys 1927, 1928 i 1941. Aquesta vegada 56 homes més van haver de marxar del poble cap a un destí incert i terriblement perillós. Ja feia mesos que, puntualment, arribaven al poble luctuoses noves sobre joves soldats que havien marxat anteriorment.

Les feines del camp, fins i tot les més feixugues que requerien braços joves i forts, les hagueren de fer els vells, les dones i els adolescents que quedaren al poble. La producció agrícola se'n va ressentir molt i les collites de viandes, que tanta falta feien, foren minses. Malgrat tot, el fet que encara en aquella època el nostre poble fos majoritàriament pagès, va esmorteir molt el flagell de la fam, que indefectiblement sol acompanyar totes les guerres.

Pel que fa al nostre Ajuntament, aquell any 1938 va ser un constant tràfec de càrrecs provocat per baralles entre els seus components de diferents partits i per absències per la mobilització de les lles.

Després del començament de la batalla de l'Ebre, iniciada el 25 de juliol de 1938, les notícies que arribaven sobre soldats sentmenatencs caiguts al front, ferits o morts, so-

vintejaren més. En aquesta batalla és on moriren o foren ferits més fills de Sentmenat. Segons el llibre “Els sentmenatencs de la guerra civil”, es calcula que en total hi hagueren 24 soldats sentmenatencs morts al llarg d’aquesta maleïda guerra; per un poble com el nostre fou una xifra esgarrifosa. Algunes famílies perderen dos fills, com és el cas dels Argemí, masovers del mas de can Bigues, o els Fruitós de cal Nassos del carrer Nou. Crec que no caldria dir que tot el poble s’omplí de dol.

Pel mes d’octubre foren mobilitzades dues lleves més; els boscos i les barraques de les vinyes començaren a acollir els primers emboscats.

Per aquells dies i del poble mateix estant, en el silenci d’algunes nits i cap a la banda de ponent, es podia sentir el retronny encara llunyà de les canonades. –“Són els feixistes que s’acosten!!; els soldats moros que van amb ells, maten i violen arreu on entren”– deien alguns.

Per la carretera que, sortint de Sabadell, passa pel santuari de La Salut, Sentmenat i continua vers Caldes de Montbui, no van trigar gaires dies a començar a desfilat en direcció nord, carros tirats per animals plens de gent i estols de gent a peu carregats amb farcells, maletes i mantes que fugien cap a França, cap a l’exili, ruta aquesta que bastants fills del nostre poble igualment van haver de seguir, alguns per no tornar mai més. Es calcula que uns 90 sentmenatencs passaren la frontera francesa el gener del 1939, dels quals

60 tornaren i uns 30, els més compromesos en la defensa de la República, arrelaren d'una manera o altra, en el nou lloc on anaren a parar.

També van passar tropes republicanes que es retiraven del front i s'aturaren unes hores al nostre poble per descansar. Aquells soldats, molts d'ells joves de 18 o 19 anys, feien llàstima de mirar, perquè anaven bruts i esparracats i alguns amb ferides embenades. N'hi havia que anaven sense calçat i amb draps embolicats als peus perquè els duïen nafrats de tant caminar. Demanaven menjar per les cases i la gent del poble els preguntava si els podien donar notícies d'algun marit, fill o germà que també havia marxat al front i des d'aleshores no en sabien res.

A l'hora de reprendre la marxa, aquella tropa s'endugué amb ells el ramat d'ovelles de cal Vivet, el cavall i el carro de la Colamina i el de can Castellet de Plaça.

El dia 8 de desembre d'aquell any 1938, es va celebrar l'últim ple de l'Ajuntament republicà de Sentmenat.

Per aquell mes de desembre, el coronel Enrique Líster i els seus oficials s'instal·laren a la casa de cal Pigem, al carrer de St. Josep, precisament la mateixa casa on, a l'inici de la guerra, s'havia refugiat el capellà del poble. Al cap d'uns dies es mudaren a can Baixeres, una magnífica casa separada uns 150 metres del nucli urbà. Des d'aquell lloc de comandament, el coronel Líster, polític comunista i mi-

litar, feia transmetre les ordres a les tropes que encara l'hi quedaven per intentar frenar la desbandada que s'estava produint. L'aviació enemiga, que evidentment ho va saber, va bombardejar can Baixeres, però les bombes esclataren un xic apartades de la casa i poc la danyaren. Aquell lloc de comandament fou desallotjat immediatament.

La magnífica torre dels propietaris del mas de can Baigual, construïda l'any 1906 al costat mateix de l'antiga masia, també havia estat confiscada. Estava situada a uns 500 metres del poble i el seu gran soterrani i celler s'havia convertit en un polvorí on es guardava munició de guerra i explosius. La nit del 26 de gener del 1939 varen fer detonar aquell polvorí: l'enorme explosió va llençar grans pedres i trossos de paret fins a uns cent cinquanta metres lluny i l'ona expansiva va provocar esquerdes en parets i terrats de les cases del poble; a més, una gran quantitat de munició de guerra sense explotar va quedar escampada per aquell entorn. De la masia i de la torre dels amos no en va quedar res. La nit del dia 27 també varen volar el pont de la carretera de Castellar.

Cap al migdia del dia 28, una nombrosa tropa de cavalleria mora arribava al poble provinent de Castellar del Vallès. Muntat també sobre un cavall, capitanejava aquella tropa el "Sr. D. Joaquin de Sentmenat i de Sarriera, Marqués de Sentmenat i de Ciutadilla, Duque de Santàngelo i Grande de España". Ho escric en castellà, perquè aquest senyor no parlava mai en català.

El Marquès de Sentmenat havia fet tota la guerra com a capità de complement de cavalleria en l'exèrcit del general Franco. El primer que va preguntar en entrar al poble va ser si els republicans havien profanat les tombes dels seus avantpassats, que hi havia a la cripta de la capella de St. Jaume del Castell. Al saber que de les tombes dels Marquesos ningú havia tocat res, es va assossegar.

Aquell 28 de gener, el Marquès es va quedar un dia a Sentmenat per nomenar alcalde i organitzar el primer ajuntament del nou règim feixista, però la resta de la tropa continuaren avançant vers Caldes de Montbui. En sortir de Sentmenat vers aquella direcció, un espetec de trets provinents d'aquell costat els feren recular cap al poble altra vegada; després, a la tarda, entre Sentmenat i Caldes es va armar un seriós combat en el qual hi hagueren morts i ferits i també es feren una vintena de presoners. Aquell dia també, un grup d'exaltats entraren a l'edifici de la Societat Coral i varen cremar tots els llibres i partitures que trobaren.

En Valentí Olivé però, va poder salvar del foc, amagant-lo sota la roba d'abrigar que portava, el vell estendard de la Coral.

Pocs dies després de l'arribada del Marquès i les tropes mores, també arribaren soldats alemanys, que amb els seus camions, canons i tendes de campanya ocuparen gairebé tot el camp de la Colamina. Aleshores jo tenia 5 anys, i recordo que la quitxalla hi anàvem i parant la mà, els men-

dicàvem un trosset de xocolata; algunes vegades ens en donaven, però quan s'enfadaven ens etzibaven quelcom semblant a això: “anda a la porra, luusss!!!”. i nosaltres sortíem corrent. Varen estar una setmana acampats i tornaren a marxar.

El primer alcalde del nou règim nomenat pel Marquès fou en Fidel Vilanova Soler, que era el llauner del poble – ara en diríem el lampista del poble – però només va durar 15 dies. Va dimitir perquè era una persona molt sensible i aquell ambient de denúncies i empresonaments no anava amb el seu caràcter pacífic; aleshores el Marquès va nomenar un nou alcalde: en Sebastià Ramoneda Galobart, de cal Malherba.

La gran majoria dels detinguts i empresonats per aquells dies, trobaren prou avaladors i estigueren pocs dies o setmanes en presons o camps de concentració; alguns, molt pocs, hi estigueren anys.

Cap a finals del mes de març va aparèixer novament per Sentmenat n'Amadeu Miquel i Martorell, l'antic secretari de l'ajuntament republicà. Va venir de nou al poble amb aires de *Gran Inquisidor* i exhibint certificats nacionals de molt nivell per als franquistes: “de este pueblo caerán mas de cien individuos...” va declarar en un informe. El seu enorme esperit de revenja havia de topar necessàriament amb l'actitud menys venjativa dels nous dirigents franquistes de Sentmenat. Dos dies després d'arribar al nostre po-

ble, n'Amadeu Miquel va recuperar el càrrec de secretari de l'Ajuntament. Com que també havia estat secretari de l'ajuntament republicà i coneixia prou bé a tothom, a partir d'aleshores es va dedicar a extorsionar als que havien tingut càrrecs en època republicana amenaçant de denunciar-los si no li pagaven una quantitat, dues o tres mil pessetes els demanava, segons el càrrec que havien tingut. Acusacions com “levantaba el puño con entusiasmo” o “no era nada católico”, que avui poden semblar ridícules, en aquell context de repressió ideològica eren força greus i freqüents en les seves denúncies. Una d'aquestes denúncies seves va provocar que condemnessin a mort a en Pere Pasqual Grau per, cap al final de la guerra, haver escrit una carta a l'Ajuntament censurant l'actitud dels emboscats. Sortosament aquella sentència no es va arribar a executar.

El dia 23 de maig, Amadeu Miquel va ser cessat com a secretari municipal i detingut, acusat d'extorsió als republicans. Empresonat a la presó del carrer Covadonga de Sabadell, en va sortir en llibertat el dia 11 d'agost d'aquell mateix any i va tornar a reclamar la plaça de secretari però li fou denegada.

El dia 21 d'aquell mateix mes d'agost, una nota anònima enviada a la policia de Sabadell va acusar a tots els membres de l'Ajuntament de Sentmenat d'encobrir republicans. Aquesta denúncia va provocar el cessament de l'alcalde Sebastià Ramoneda i el va substituir en Josep Giralt Vivet, d'ofici forner i també conegut com “el Pepitu Giralt”.

Després de tot un seguit de mútues acusacions entre l'exsecretari Amadeu Miquel i l'alcalde nomenat pel Marquès i ara cessat Sebastià Ramoneda, el testimoni del Marquès a favor de l'alcalde cessat va aconseguir el sobreseïment de la denúncia contra el consistori de Sentmenat. Tots quedaren en llibertat i l'exsecretari Amadeu Miquel no va tornar mai més pel poble. Cal dir que, entre el Marquès i l'exsecretari Amadeu Miquel, hi havia una antipatia i enemistat que ja venia de l'enfrontament del Marquès amb l'Ajuntament republicà de Sentmenat per la qüestió dels pous d'aigua, quan en Amadeu Miquel també n'era el secretari.

La celebració del primer aniversari de l'entrada a Sentmenat del Marquès amb les seves tropes, es va haver de posposar vuit dies i es va celebrar el dia 5 de febrer perquè pogués assistir a la festa el general Orgaz. Aquell dia vingueren convidats com el ja mencionat general Orgaz, el general García Escámez i altres militars que havien estat els caps immediats i companys del Marquès durant la guerra. Al matí, després de la celebració d'un solemne ofici i d'haver cantat un *Tedèum d'acció de gràcies*, es va inaugurar, adossada a la façana de l'església, "la Cruz de los Caídos por Dios i por España". Després es varen fer abrandats parlaments des del balcó de l'Ajuntament a un públic que omplia la plaça de Dalt. Seguidament es va inaugurar un monument al "Ejército español" erigit just en el lloc per on varen entrar el Marquès i les seves tropes; es va treure el nom de "Passeig Anselm Clavé" a la carretera i es va posar una placa de marbre blanc amb el nom de "Paseo del Marqués de Sentmenat" amb desfilada

de la Falange amb cornetes i tambors inclosa. A primera hora de la tarda i malgrat la molt severa escassetat de queviures que aleshores patíem, les autoritats locals, jerarquies del “Movimiento” i convidats, varen fer un bon dinar en el Castell del Marquès.

Aquesta “Fiesta de la Liberación” es va anar celebrant cada any amb més o menys lluïment fins als anys cinquanta, per, d'aquesta manera, tenir content al Marquès i que ajudés a alleugerir la repressió franquista sobre el nostre poble. L'últim pres sentmenatenc va ser l'Esteve Cuscó Ramoneda, de cal Negret, que va sortir de la presó en llibertat condicional el dia 24 d'octubre de 1949.

La meva generació va viure la nostra infantesa i adolescència immersa en aquell ambient tan fortament anticatalà que hi havia arreu. A l'escola era obligat parlar en castellà i cantar cada dia l'himne nacional amb el braç alçat. Tots els actes públics eren obligats a fer-los en castellà; fins i tot els pregons que, a tocs de corneta, feia l'algutzir de l'Ajuntament per les cantonades dels carrers del poble. Un dia que varen venir a Sentmenat uns delegats sindicals, vaig assistir a una gran reunió dels pagesos de la “Hermandad Sindical de Labradores i Ganaderos”, que varen fer a la sala d'actes del “Café Nacional”, que era el nom postís que aleshores li havien posat al popular Cafè del Coro. Quan va arribar el torn de “ruegos y preguntas”, als pagesos que no sabien parlar en castellà i intentaven fer-ho en català els deien “¡¡ hable bien ó cállese!!”. Quan hi penso, encara se'm revolten les entranyes.

A nosaltres, als joves d'aleshores que anàrem obrint els ulls de l'enteniment de tot el que ens rodejava en aquells anys de la immediata postguerra, ja ens tenien mig convençuts de què la nostra llengua era un dialecte menyspreable i que calia que parléssim en castellà perquè era “el idioma del Imperio”.

Va ser per aquells anys, concretament l'any 1949, en què en Josep Duran i Mer, un jove sentmenatenc fill de la llevadora del poble i aleshores estudiant de medicina i de música, va organitzar amb els joves del poble un cor de caramelles. El dissabte al vespre de la Pasqua de Resurrecció d'aquell any varen sortir, com aquell qui res, a cantar la sardana “la Dansa de l'amor” pels carrers del poble.

Quan els vaig sentir, una esgarrifança i un fort sentiment de retrobament i d'autenticitat va recórrer tot el meu ésser. Els vaig seguir per tot el poble escoltant-los una vegada i una altra. Ara, quan hi penso, em sembla mentida que un fet tan simple pogués despertar en mi un sentiment tan intens com aquell; és clar que això també depèn de la circumstància del moment que viu cadascú.

Arran d'aquelles caramelles va néixer la nova coral de la qual en formaren part la gran majoria dels nois joves del poble. Aquesta nova Coral es va caracteritzar per les contínues picabaralles amb la junta franquista que aleshores regia aquells locals de l'antic Coro: ells volien que aquell Cor fos de “Educación y Descanso” i nosaltres volíem ser d'en

Clavé, com els nostres pares i avis. Quan volguérem posar el bust d'en Clavé en el lloc que estava abans de la guerra, ens varen denunciar a la policia dient que preparàvem un acte subversiu; la policia de Sabadell va venir, no va passar res i nosaltres posarem en Clavé al lloc que li corresponia.

L'aleshores jove Josep Duran, va ser el nostre capdavanter i també el mestre que ens va ensenyar les més boniques cançons en català i a cantar-les sense aquell sentiment vergonyant que, sobre la nostra llengua, ens havien volgut inculcar els maleïts perseguïdors de la cultura catalana.

El mestre Josep Duran va morir l'any 1986. En el primer memorial que vàrem fer en la seva recordança, vàrem posar una placa dedicada a ell en la sala d'actes del Coro amb una estrofa escrita de la mateixa manera que un alumne li demostra al mestre que ha après la lliçó, en aquest cas, la seva lliçó. Diu així:

Vetllarem la teva nit, pàtria estimada
i quan traspunti l'alba
el dia desitjat ja ens trobarà desperts
atiant la teva flama
que amb les nostres cançons
ja hem escampat.

Ja fa força anys que a Sentmenat tenim un passeig que porta el nom de "Passeig del mestre Josep Duran".